

Rzeczypospolita w XVI wieku – lekcja powtórzeniowa

Tematy:

1. Początki demokracji szlacheckiej.
2. Rozwój gospodarczy Polski.
3. Czasy Zygmunta Starego.
4. Rzeczpospolita Obojga Narodów
5. Kultura polskiego odrodzenia.
6. Kraj wielu wyznań.
7. Pierwsi królowie elekcyjni..

1. Daty, które poznaliśmy:

Data	Wydarzenie
1374	Przywilej koszycki
1423	Statut warcki
1430-33	Przywileje jedleńsko – krakowskie.
1454	Przywileje cerekwicko – niezawskie.
1493	Pierwszy sejm walny zwołany przez Jana Olbrachta
1496	Przywilej II piotrkowski
1505	Konstytucja Nihil novi
1515 r.	Układ w Wiedniu
1519 – 1521	Ostatnia wojna polsko – krzyżacka
1525	Układ krakowski kończący wojnę polsko – krzyżacką.
10.04.1525	Hołd Pruski
1526	Bitwa pod Mohaczem
1533	Pokój wieczysty z Turcją
1561	Układ w Wilnie. Przyłączenie Inflant do Polski.
1569	Unia lubelska
1570	Pokój w Szczecinie, kończący I wojnę północną.
1570	Zgoda sandomierska
1573	Pierwsza wolna elekcja
1573	Konfederacja warszawska
1574	Henryk Walezy pierwszym królem elekcyjnym
1576	Stefan Batory drugim królem elekcyjnym
1579-1582	Wojny z Rosją
1582	Pokój z Rosją w Jamie Zapolskim
1596	Unia brzeska. Część prawosławnych uznaje zwierzchność papieża; powstaje kościół greko – katolicki

Pojęcia

Pojęcie	Opis
Sekularyzacja	Przejęcie urzędów, wszelkich uprawnień i majątku spod władzy kościelnej i przekazanie ich władzom świeckim. (Zeświecczenie)
Hołd pruski	Hołd lenny, który złożył ostatni mistrz zakonu krzyżackiego Albrecht

	Hohenzollern Zygmuntowi I Staremu na rynku w Krakowie 10 kwietnia 1525 r.
Polityka dynastyczna	Polityka charakterystyczna dla XV i XVI w., która polegała na opanowaniu jak największej ilości tronów przez dynastię na drodze małżeństw i układów.
Folwark	Gospodarstwo rolne lub rolno – hodowlane, którego produkcja była przeznaczona na sprzedaż, na którym pracowali za darmo chłopci odpracowując pańszczyznę.
Gospodarka folwarczno – pańszczyźniana	Gospodarka polska w XVI w. , która opierała się na folwarkach i darmowej pracy chłopca.
Unia realna	Rzeczywiste połączenie państw w jedną całość.
Patrycjat	Najbogatsza warstwa stanu mieszczańskiego, do której należeli bogaci kupcy i bankierzy.
Pospólstwo	Warstwa stanu mieszczańskiego, do której należeli rzemieślnicy i kupcy.
Plebs	Najniższa warstwa stanu mieszczańskiego złożona z czeladników, robotników i służących.
Magnateria	Najbogatsza warstwa stanu szlacheckiego. Magnaci byli właścicielami wielkich posiadłości złożonych z kluczy folwarków i miast.
Szlachta średnia	Warstwa stanu szlacheckiego, do której zaliczano szlachtę posiadającą co najmniej jedną wieś.
Szlachta zagrodowa	Warstwa stanu szlacheckiego, do której zaliczamy szlachtę posiadającą najczęściej część wsi, którzy sami uprawiają ziemię.
Szlachta gołota	Warstwa stanu szlacheckiego, której członkowie nie posiadali ziemi.
Taksy wojewodzińskie	Cenniki na wyroby rzemieślnicze w miastach, ustalane przez wojewodę .
Demokracja szlachecka	Ustrój Rzeczypospolitej w XVI w., w którym ogół szlachty decydował o sprawach państwa wspólnie z królem.
Konstytucja	W epoce nowożytnej uchwała sejmowa; uchwała zawierająca wszystkie decyzje, które zapadły na sejmie.
Sejm walny	Organ władzy ustawodawczej. W XVI w. reprezentacja stanu szlacheckiego i duchownego, w której zasiadał również król, która stanowiła prawa.
Sejm konwokacyjny	Sejm, który rozpoczyna okres bezkrólewia. Określa czas i miejsce wolnej elekcji.
Sejm elekcyjny	Sejm, podczas którego wysłuchiowano poselstw kandydatów do tronu polskiego.
Sejm koronacyjny	Sejm kończący okres bezkrólewia podczas którego odbywała się koronacja elekta.
Izba poselska	Niższa izba sejmu; w XVI w. zasiadali w niej posłowie szlacheccy wybierani przez sejmiki ziemskie.
Senat	Wyższa izba sejmu; w XVI w. zasiadali w niej najważniejsi dostojnicy państwowi dożywotnio. Wywodziła się z rady królewskiej.
Sejmiki ziemskie	Zjazdy szlachty z danej ziemi, które podejmowały decyzje w sprawie tej ziemi.
Prawo nobilitacji	Nadawanie szlachectwa
Instrukcje poselskie	Wykazy postulatów, które posłowie mieli przedstawić władcy oraz wskazówki dotyczące sposobu głosowania w konkretnej sprawie.

Ruch egzekucyjny	Ruch w XVI w. skupiający średnią szlachtę, która chciała doprowadzić do egzekucji czyli wykonania uchwał sejmu zakazujących łączenia urzędów i rozdawania królewskich
Królewszczyzna	Majątek ziemski należący do króla = dobra królewskie.
Wojsko kwarciane	Stałe oddziały zaciężne utworzone w XVI w., które były utrzymywane z ¼ dochodów z majątków królewskich (1/4 = kwarta)
Arianie	Inaczej bracia polscy – odłam kalwinizmu.
Zgoda sandomierska	Porozumienie między luteranami, kalwinami i braćmi czeskimi, którzy uznali wzajemnie swoje wyznania i zobowiązali się nie walczyć między sobą.
Konfederacja warszawska	Pokój religijny zawarty między szlachtą różnej wiary, który gwarantował tolerancję religijną w Rzeczypospolitej Obojga Narodów
Konfederacja	Związek szlachty, który powstał dla osiągnięcia określonego celu.
Unia brzeska	Uznanie przez część prawosławnych zwierzchności papieża w Rzymie. Skutkiem tego było powstanie kościoła unickiego = greckokatolickiego.
Wolna elekcja	Wybór króla przez ogół szlachty.
Elekcja vivente rege	Wybór króla za życia panującego monarchy.
Interrex	Osoba pełniąca najwyższy urząd w państwie podczas bezkrólewia.
Artykuły henrykowskie	Zbiór praw i obowiązków króla, który stanowił podstawę ustroju Rzeczypospolitej.
Pacta konventa	Osobiste zobowiązania króla wobec szlachty.
Piechota wybraniecka	Formacja zbrojna utworzona za panowania Stefana Batorego
Koalicja	Porozumienie państw zawarte w celu wspólnego prowadzenia wojny lub działań dyplomatycznych.

Postacie historyczne

Imię i nazwisko	Opis
Jan Olbracht	Władca, który zwołał pierwszy dwuizbowy sejm.
Albrecht Hohenzollern	Ostatni wielki mistrz Zakonu Krzyżackiego. Pierwszy władca Prus Książęcych. Złożył hołd lenny Zygmuntovi I Staremu.
Zygmunt I Stary	Król polski z dynastii Jagiellonów. przyjął hołd lenny Albrechta Hohenzollerna
Zygmunt II August	Ostatni władca z dynastii jagiellońskiej na polskim tronie. Doprowadził do zawarcia unii realnej z Litwą w Lublinie.
Władysław Jagiellończyk	Syn Kazimierza Jagiellończyka; władca Czech i Węgier
Maksymilian Habsburg	Cesarz, podpisał z Zygmuntem I Starym i Władysławem Jagiellończykiem układ w Wiedniu.
Ludwik Jagiellończyk	Król Czech i Węgier; syn Władysława Jagiellończyka. Zginął w bitwie pod Mohaczem.
Iwan IV Groźny	Car rosyjski, który walczył o porty bałtyckie w Inflantach.
Gotard Kettler	Ostatni mistrz Zakonu Kawalerów Mieczowych, który został księciem Kurlandii i Semigalii.

Henryk Walezjusz	Brat króla Francji, król francuski Henryk III Walezy; pierwszy król elekcyjny.
Stefan Batory	Książę Siedmiogrodu; drugi król elekcyjny. Prowadził liczne wojny z Rosją. Przyłączył część Inflant.
Zygmunt III Waza	Syn Katarzyny Jagiellonki i króla Szwecji Jana III Wazy. Trzeci król elekcyjny.
Mikołaj Kopernik	Polski astronom, twórca teorii heliocentrycznej.
Maciej z Miechowa	Rektor Akademii Krakowskiej. Autor „Traktatu o dwóch sarmacjach”, pierwszego polskiego dzieła geograficznego..
Marcin Kromer	Historyk, autor kroniki opisującej dzieje Polski do 1506 r.
Jan Kochanowski	Polski poeta epoki renesansu. Autor fraszek, trenów, dramatu „Odprawa posłów greckich”.
Mikołaj Rej	Polski autor epoki renesansu, zwolennik pisania w języku polskim.
Andrzej Frycz Modrzewski	Pisarz polityczny. Autor dzieła „O naprawie Rzeczypospolitej”, w którym domagał się reformy praw i obyczajów.
Szymon Szymonowicz	Poeta polskiego odrodzenia, twórca sielanek.
Jakub Uchański	Prymas Rzeczypospolitej. Pierwszy interrex.
Jan Firlej	Marszałek wielki koronny, który podczas I wielkiego bezkrólestwa stał na czele obozu reformatorskiego.
Jan Łaski	Wybitny działacz reformacji, który dążył do stworzenia polskiego kościoła narodowego.
Stanisław Hozjusz	Kardynał, który sprowadził jezuitów do Polski czym zapoczątkował kontrreformację w Polsce.
Piotr Skarga	Kaznodzieja i spowiednik Zygmunta III Wazy.
Jan Zamoyski	Kanclerz i hetman wielki koronny za panowania Stefana Batorego. Wielki wódz i polityk. Założył miasto Zamość.

Uczeń powinien umieć

Przyczyny i skutki – uczeń powinien umieć wyjaśnić

- przyczyny i **skutki rozwoju gospodarki folwarczno – pańszczyźnianej**
- **przyczyny i skutki unii lubelskiej**
- przyczyny i skutki wolnej elekcji

Postanowienia:

- **statutu warckiego 1423, przywilejów jedleńsko – krakowskich, cerekwicko – nieszawskich, II przywileju piotrkowskiego, konstytucji Nihil novi,**
- **układu krakowskiego 1525 r.**
- **układu w Wilnie 1561 r.**
- układu w Wiedniu 1515 r.
- **unii lubelskiej 1569 r.**
- zgody sandomierskiej 1570 r.
- **konfederacji warszawskiej 1573 r.**
- **Artykułów henrykowskich 1573 r.**

Uczeń powinien umieć omówić:

- **zasady funkcjonowania gospodarki folwarczno – pańszczyźnianej,**
- skład stanu mieszczańskiego oraz władze w miastach,
- **skład stanu szlacheckiego,**

- **rodzaje sejmików ziemskich,**
- **skład i organizację sejmu walnego; jego zasady i kompetencje**
- **typy sejmu walnego ,**
- **osiągnięcia polskiego renesansu** – przedstawiciele i ich dzieła; powinien umieć rozpoznać najważniejsze zabytki architektoniczne i umieć wskazać cechy architektury renesansowej na przykładach
- **zasady wolnej elekcji.**